

Katarina Majerhold

Obstoječe in potencialne prakse na področju LGBTI starejših odraslih v Sloveniji

V članku so predstavljene redke obstoječe prakse s področja LGBTI starejših oseb v Sloveniji. Natančneje, predstavljene so izkušnje, ki jih je avtorica pridobila na Društvu Legebitra v obdobju 2017–2018. Podane so smernice za prihodnost glede izobraževanja deležnikov udeleževanja in ponudnikov oskrbe starejših oseb glede ozaveščanja o LGBTI starejših osebah pa tudi smernice za slovenske organizacije, ki se ukvarjajo z LGBTI starejšimi osebami.

Ključne besede: domovi za starejše, sobotni saloni, usposabljanje, Legebitra.

Katarina Majerhold, magistrica filozofije, se ukvarja s filozofijo ljubezni, čustev in spolnosti, s filozofskim svetovanjem in LGBTI temami. Kontakt: katarina.majerhold@gmail.com, telefon: 041 957 332.

Existing and potential practices in the field of LGBTI older adults in Slovenia

In the paper, rare existing practices in the field of LGBTI older adults in Slovenia are presented. More specifically, the author's experience gained while working for Association Cultural, Informational and Counseling Center Legebitra during 2017–2018 are presented. Guidelines for the future education of stakeholders and care providers for the older adults regarding awareness of LGBTI-older adults are stated, as well as guidelines for Slovenian organizations working with LGBTI older adults.

Key words: homes for the elderly, Saturday saloons, training, Legebitra.

Katarina Majerhold, M.Sc. in philosophy, works in philosophy of love, emotions and sexuality, philosophical counseling and LGBTI topics. Contact: katarina.majerhold@gmail.com, phone: 041 957 332.

Zakaj je pomembno pisati in poglobljeno raziskovati temo staranja LGBTI¹ starejših oseb? Ker je ta premalo raziskana v domovih za starejše občane in občanke (med socialnimi, zdravstvenimi in vodstvenimi delavci in delavkami v domovih za starejše) in ker v Sloveniji še nimamo LGBTI doma za starejše občane in občanke. Pomanjkanje vednosti, dobrih praks in izobraževanj na tem področju pa obstaja tudi med samimi člani in članicami LGBTI skupnosti in LGBTI organizacijami.

Zakaj sploh LGBTI domovi za starejše? Ali ne gre pri tem za dodatno izolacijo in izključenost iz družbe, ki so jih LGBTI osebe pogosto doživljale v življenju? Pravzaprav ne. Ker podatkov za Slovenijo še nimamo, se ob tem navezujem na nekatere podatke iz tujine. Denimo raziskava Sullivan (2014) o izkušnjah treh LGBTI domov za starejše osebe na zahodu ZDA razkriva, da so mnoge LGBTI starejše osebe v običajnih domovih za starejše prisiljene znova skrivati svojo spolno usmerjenost oziroma spolno identiteto, ob tem pa ponovno doživljajo tesnobo in strah, da bi jih odkrili, izpostavljene so »laganju« o svojem življenju (tj. ne razkrijejo spola osebe, s katero so bile v partnerskem odnosu in se pretvarjajo, da so bili v hetero- in ne homoseksualnem razmerju), marginalizaciji

¹ LGBTI je kratica, ki označuje lezbijke, geje, biseksualne, transspolne in interpolne osebe.

in občutku osamljenosti in izoliranosti. Hkrati v skladu s socialno-čustveno teorijo selektivnosti velja, da si starejši ljudje izbirajo ob sebi tiste osebe, ki jim zagotavljajo največjo čustveno zadovoljstvo in veselje, zato je v starosti še pomembnejše, s kakšnimi osebami so obdani in v vsakodnevnih stikih (Sullivan, 2014).

Omenjena raziskava treh LGBTI domov za starejše je tako razkrila pozitivne vplive na LGBTI starejše osebe: sprejetost in občutek enakovrednosti z drugimi stanovalci in stanovalkami, občutek vključenosti, občutek varnosti in pozitivnosti ter razvoj novih čustveno-socialnih podpornih vezi. To je povratno vplivalo na njihovo dobro psihično in telesno zdravje. A ne glede na nekaj omenjenih svetlih izjem je nacionalna raziskava v ZDA leta 2010 (Knochel, Croghan, Moone in Quam, 2012) ugotovila, da so domovi za starejše občane in občanke slabo pripravljeni na vključevanje LGBTI starejših oseb. Še več, številne regionalne in lokalne raziskave so potrdile, da so le redki ponudniki storitev za starejše pripravljeni delati z LGBTI starejšimi osebami (Moona, Cagle, Croghan in Smith, 2014). Pri tem velja omeniti, da bodo »LGBTI starejše osebe v starosti veliko bolj želele bivati v domovih za starejše občane kakor ne-LGBTI starejše osebe, za katere bodo bolj poskrbeli družina in svojci« (Leyva, Breshears in Ringstad, 2014). To izhaja predvsem iz tega, da mnoge LGBTI osebe, ki imajo danes 60, 70 let ali več, pogosto nimajo svojih otrok in družin, ki bi zanje poskrbeli.

In kako je s tem v Sloveniji? Ko sem v času delovanja v okviru Društva informacijski center Legebitra (2017–2018) delovala na področju LGBTI starejših oseb, sem se najprej seznanila z ozaveščenostjo o tem med zaposlenimi v nekaterih domovih za starejše občane po Sloveniji kakor tudi med samimi LGBTI aktivisti in aktivistkami. Na direktorje in direktorice domov za starejše občane sem naslovila vprašanje, kako je v njihovih domovih poskrbljeno za LGBTI starejše osebe in ali menijo, da bi v njihovem kraju potrebovali takšen dom. Od štiridesetih poslanih poizvedb sem dobila le tri odgovore (iz Ribnice, Izlak in Ljubljane), ki so razkrili, da vodstvo domov meni, da v Sloveniji ne potrebujemo posebej LGBTI doma. Le iz ljubljanskega doma za starejše občane Vič-Rudnik sem dobila odgovor, da je med njihovimi stanovalci in stanovalkami verjetno tudi kakšna LGBT oseba, a da v njihovem domu zagotavljajo, da je

... dovolj varno okolje za LGBTI osebe. Tudi sama sem pripravljena inter-venirati v primeru kršenja kakršnikoli pravic LGBTI oseb, ki bi se morebiti pojavile v našem okolju. (Majerhold, 2017a).

LGBTI aktivistka Tatjana Greif iz LL Škuc pa je o tem dejala:

Glede na realno situacijo menim, da je dom za LGBTI starejše koristna zadeva. Gre za specifične potrebe, kulturne, življenjskonazorske, za svojevrsten način bivanja. Vseh teh potreb LGBTI starejši »splošni« domovi ne pokrivajo ... ker nimajo razvite senzibilnosti, znanja ali izkušenj o vlogi raznolikosti. (Majerhold, 2017a).

Temu je pritrnila tudi Suzana Tratnik iz LL Škuc:

Da, dom za starejše potrebujemo, sicer se mi zdi, da bomo na stara leta, ko bom spet bolj ranljivi in telesno šibkejši, izpostavljeni še zadnji vrsti diskriminacije. (Majerhold, 2017a).

Kako pa za LGBTI starejšo populacijo poskrbijo same LGBTI organizacije? Legebitra je do zdaj naredila edino raziskavo v Sloveniji o tem. Raziskava je imela naslov »Istospolno usmerjeni starejši odrasli v Mestni občini Ljubljana«, izvedla pa sta jo Simon Maljevac in Eva Gračanin (2014). Med drugim so respondentke in respondenti raziskave na vprašanje »Kakšne so potrebe istospolno usmerjenih starejših odraslih in na kakšen način jih lahko organizirani aktivizem v Sloveniji naslovi in kako je glede njihovih družabnih aktivnosti ter socialnih stikov?« odgovarjali, da se družabnih aktivnosti večinoma ne udeležujejo, saj menijo, da so takšne aktivnosti namenjene predvsem mlajšim. Iz odgovorov respondentov in respondentk je bilo tudi jasno, da tisti, ki so mlajši in so odraščali v času že organiziranega aktivizma, poznajo dejavnosti bolje. Istospolno usmerjeni starejši pa se pogosto ne čutijo pripadnike gejevske in lezbične subkulture, zato jim je tudi udeležba na večjih dogodkih nepredstavljiva, saj so navajeni predvsem druženja v ožjih prijateljskih skupinah (Maljevac in Gračanin, 2014). Zato so respondenti pogosteje omenjali potrebo po »intimnem« druženju in prostorih srečevanja, kjer bi lahko spoznali partnerja oziroma partnerko. Prav tako so omenjali potrebo po informiranju znotraj gejevske in lezbične skupnosti o istospolno usmerjenih starejših, saj so menili, da je opazen velik odklon do starejših posameznikov in pripadnic.

Na Legebitri smo pri načrtovanju družabnih dogodkov za LGBTI starejše osebe upoštevali odgovore respondentov in respondentk in se odločili za program mesečnih družabnih srečanj, ki smo jih poimenovali sobotni saloni. Glavni namen je bilo privabiti LGBTI starejše osebe (vsaj 50 let+) v LGBTI klub Tiffany. Udeležence in udeleženke smo na dogodke vabili prek prijateljskih poznanstev in družbenih omrežij (Facebook, Twitter). Ker LGBTI starejše osebe niso bile (tako) vključene v LGBTI družbena gibanja, smo organizirali dogodke, ki so bili informativni in družabni, dogodek pa se je začel že ob osmi uri zvečer, druženje je bilo do polnoči. V informativnem delu smo povabili goste in gostje, da so govorili o določeni temi, kot so starejši LGBTI aktivisti in aktivistke, da so pripovedovali svoje izkušnje s konca devetdesetih let, kviz o dekriminalizaciji homoseksualnosti v Jugoslaviji in kviz o evroviziji, zmenkarije v času pred internetom ipd. V drugem, družabnem delu sta bila zakuska, ki smo jo sami pripravili in pospremili z glasbo iz osemdesetih in devetdesetih let, ter druženje. Na sobotnih salonih je bilo v povprečju od 20 do 40 udeležencev, starejših od 45 let.

Dejavnosti sobotnih salonov v obdobju 2017–2018 smo 19. decembra 2017 obogatili z organizacijo prvega slovenskega strokovnega posveta o LGBTI starejših oseb z gosti in gostjami iz Slovenije in tujine. Vodji organizacije posveta sva bila jaz in Mitja Blažič. Blažič je bil tudi moderator posveta, sama pa sem napisala poročilo s posveta in ga objavila na blogu *Narobe* (Majerhold, 2017b). Strokovni posvet je razkril, da so LGBTI starejše osebe v Sloveniji (dokaj) nevidna in neraziskana populacija, o kateri se do zdaj v javnosti ni govorilo. To so potrdili tudi gostje, kot so Jaka Bizjak, takratni sekretar Skupnosti socialnih zavodov Slovenije, Marinka Kapelj, predstavnica Zveze društev upokojencev Slovenije, in Barbara Purkart, namestnica direktorice Doma za starejše občane Vič-Rudnik, a so vsi izrazili podporo ideji, da se o

tem govori in naredi tako raziskavo kakor seznanjeni njihove zaposlene oziroma prostovoljce in prostovoljke. Povabljeni gost iz ZDA, Aaron David Tax, direktor sekcije za zagovorništvo pri ameriški organizaciji za LGBTI starejše osebe SAGE,² je dejal, da so po njihovih izkušnjah LGBTI starejše osebe pogosto bolj socialno izključene in osamljene in da to vpliva tudi na njihovo psihično in fizično stanje. To je posledica tega, da pogosto nimajo lastnih družin, veliko prijateljev ali prijateljic in niso v tesnih stikih s sorodniki ali sorodnicami, ki bi lahko skrbele zanje. Omenil je, da imajo v državi New York tudi sami dva manjša LGBTI domova za starejše ter po enega v Chicagu, Philadelphii in Minneapolisu.

Nazadnje sta dolgoletna LGBTI aktivista, Brane Mozetič in Suzana Tratnik iz Sekcije ŠKUC Magnus in LL, dejala, da te teme na takšen način pred tem še niso obravnavali, saj so se ukvarjali predvsem z vzpostavitvijo skupnosti. Se jima pa zdi ključno, da začnejo institucije LGBTI starejšim osebam ponujati storitve, podporo in oskrbo, vendar naj bo pri tem velik poudarek tudi na sami LGBTI skupnosti, ki naj poskrbi za svoje starejše člane in članice. Tratnik je še dodala, da so že razmišljali o starejši LGBTI populaciji na začetku devetdesetih let, ko so v okviru Roza diska organizirali tudi t. i. matinejo. Odziv na to je bil skoraj ničen, saj takrat večina mlajših gejev in lezbijk o tem sploh še ni razmišljala (Majerhold, 2017b).

Seveda je vse to šele začetek ukvarjanja s tematiko LGBTI starejših oseb, zato je v prihodnosti treba omogočiti izobraževanje vseh, ki delujejo na področju starejših, tj. socialnih delavk, zdravstvenih delavk, zaposlenih v domovih za starejše, uradnikov v mestnih občinah in na Ministrstvu za delo, družine, socialne zadeve in enako možnosti ter prostovoljcev na Zvezi društev upokojencev Slovenije.

Na podlagi predstavljenega bi lahko ponudila nekaj iztočnic za prihodnje delo. Predlagam ustanovitev delovne skupine za vprašanja prepoznavanja potreb in želja LGBTI starejših ter s kakšnimi težavami, ovirami in izzivi se srečujejo. Delovna skupina bi bila lahko sestavljena iz predstavnika/predstavnice Skupnosti socialnih zavodov, Mestne občine Ljubljana, Zveze društev upokojencev Slovenije, Ministrstva za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti, Fakultete za socialno delo, Socialnih centrov in LGBT organizacij (Legebitra, DIH, Društvo Parada Ponosa, LL-Magnus Škuc), ki bi zagovarjali pristop »skupaj smo močnejši«.³ Pristop »skupaj smo močnejši« si prizadeva za družbene spremembe in socialno pravičnost na nerepresiven način in zagovarja, da je treba za doseg želenih sprememb upoštevati pristop tako

² SAGE je največja in najstarejša ameriška organizacija, namenjena izboljšanju življenja LGBTI starejših. Ustanovljena je bila leta 1978, svoj sedež pa ima v New Yorku.

³ Ena od območnih agencij za staranje v enem od okrožij Kalifornijske osrednje doline, kjer imajo zakon o enakosti in zaščiti starejših oseb, ki vključuje tudi LGBTI starejše osebe, je poskušala ugotoviti, kako so prepoznane potrebe LGBTI starejših oseb na področju socialnih in zdravstvenih storitev. Za ta namen so ustanovili upravni odbor območne agencije za staranje, ki je vključeval različne delničarje, LGBTI skupino za svetovanje in svetovalno skupino zagovornikov starejših odraslih, skupnost socialnih zavodov in drugih ponudnikov za starejše osebe, ki so bili organizirani in so delovali po načelu »skupaj-smo močnejši« [power-with] in »ne močnejši nad drugimi« [power-over]. (Leyva, Breshears in Ringstad, 2014).

od zgoraj navzdol kakor od spodaj navzgor in v proces sprememb vključevati prav tiste, ki jih vprašanja identificiranja in zadovoljevanja potreb in želja LGBTI starejših najbolj zadevajo. Ena od dveh osrednjih tem skupine bi bila sprva raziskati potrebe starejših oseb na podlagi spolne usmerjenosti in spolne identitete in s tem tudi oceniti želje in potrebe tega dela populacije (ali doživljajo diskriminacijo, stigmatizacijo, predsodke in če da, s kakšnimi in kako jih premagujejo), nato pa ponuditi prilagojeno izobraževanje (v obliki dvournega treninga ali poldnevni delavnice) vseh, ki delujejo na področju starejših, ter jih seznaniti in senzibilizirati za delo z LGBTI starejšimi osebami.

Glavna cilja oziroma namena krajšega (dvournega treninga) ali poldnevnega izobraževanja (delavnice) bi bila:

- 1.) izboljšati storitve ponudnikov, kot so domovi za starejše, dnevna oskrba na domu, družabne aktivnosti za starejše; izboljšati storitve socialnih in zdravstvenih delavk, tj. njihovo znanje, spretnosti in odnos glede kulturnih norm v odnosu do LGBTI starejših oseb, seznaniti jih glede lastnih (zaveštnih ali nezaveštnih) prepričanj o starejših LGBTI osebah (npr. ali imajo predsodke, diskriminirajo in stigmatizirajo). Poučiti jih je treba tudi o legalnih pravicah LGBTI oseb (npr. na formular za vpis v dom za starejše bi lahko vključili tudi možnost izbire spolne usmerjenosti/spolne identitete, a pri tem tega podatka ne bi smeli javno razkriti), dosedanjih dosežkih na tem področju, človekovih in socialnih pravicah, pacientovih pravicah.
- 2.) Trening ali poldnevna izobraževalna delavnica bi obravnavala tri poglobljena področja: a) osnovne informacije in terminologija, ki zadeva LGBTI starejše osebe (zgodovina gibanja, kultura, izrazi in terminologija v uporabi, LGBTI pravice, pomembni dogodki, kot je parada ponosa, in pomembne LGBTI organizacije); b) pravna vprašanja (kako prilagoditi obrazce za vstop v dom tudi LGBTI starejšim osebami, ne da bi se te počutile izpostavljene in zapostavljene, hkrati jim prilagoditi nastanitveno fizično okolje (npr. upoštevati, da bo nastanitveni blok gejev posebej od nastanitvenega bloka lezbijk) in poskrbeti za mesečne dogodke, ki bi bili povezani z LGBTI aktivnostmi); c) kako vzpostaviti do LGBTI ljudi bolj prijazne storitve in senzibilizirati zaposlene na področju LGBTI starejših v Sloveniji (pogovor med zaposlenimi in med vsaj dvema LGBTI starejšima osebama, ena oseba ima lahko HIV⁴, ki zaupata svoje osebne izkušnje diskriminacije, ovir, stigmatizacije in zanemarjanja njihovih potreb ter želja, denimo ob vstopu v dom za starejše občane ali zadovoljevanja njihovih potreb in želja na domu, pomoč pri gospodinskih delih in družabnih aktivnostih).

Ciljna skupina treninga ali poldnevnega izobraževalnega treninga bi bili: direktorji/direktorice, zdravniki/zdravnice, zdravstveniki/zdravstvenice v domovih za starejše občane in v zdravstvenih domovih in bolnišnicah, svetovalci/svetovalke, psihologi/psihologinje, socialni delavci/delavke, izurjeni/izurjene za pomoč na domu, uradniki/uradnice na Mestni občini Ljubljana, ministrstvu in podobno. Ciljna skupina bi na začetku in na koncu seminarja

⁴ Starejše LGBTI osebe, zlasti s HIV-om, imajo (lahko) veliko (preteklih) izkušenj s stigmatizacijo pri njihovi obravnavi, zato so dragoceni vir tega, kako naj medicinsko osebe in negovalke ravnaajo z njimi primerno in spoštljivo.

izpolnila anketni vprašalnik, ki bi prepoznal področje znanja, spretnosti, stališč in seznanjenosti s področjem LGBTI starejših oseb.

A tudi LGBTI organizacije same se morajo še poučiti in izobraževati glede LGBTI starejših, predvsem na podlagi dobrih praks iz tujine, izvesti raziskavo o LGBTI starejših osebah v povezavi z domovi za starejše občane, ustvariti bazo LGBTI starejših oseb in vzpostaviti formalno sodelovanje z domovi za starejše občane, socialnimi centri, glavnimi bolnišnicami in dnevnimi centri in seveda vključiti v svoj program delovanja in financiranja tudi redne programe za LGBTI starejše osebe in organizirati ter promovirati dogodke za LGBTI starejše osebe, ki se bodo zato počutile bolj vključene, in del LGBTI skupnosti.

Viri

- Leyva, V. L., Breshears E. M., & Ringstad R. (2014). Assessing the efficacy of LGBTI cultural competency training for aging services providers in California's Central Valley. *Journal of Gerontological Social Work*, 57(2-4), 335-348. Pridobljeno 5. 7. 2020 s <https://doi.org/10.1080/01634372.2013.872215>
- Majerhold, K. (2017a). Skrb za starejše LGBT v Sloveniji. *Blog Narobe*. Pridobljeno 5. 7. 2020 s <https://narobe.si/skrb-za-starejse-LGBTI-v-sloveniji/>
- Majerhold, K. (2017b). Strokovni posvet »Položaj LGBT starejših oseb v Sloveniji«. *Blog Narobe*. Pridobljeno 5. 7. 2020 s <https://narobe.si/strokovni-posvet-polozaj-LGBTI-starejsih-oseb-v-sloveniji/>
- Maljevac, S., & Gračanin, E. (2014). *Istospolno usmerjeni starejši odrasli v Mestni občini Ljubljana*. Ljubljana: Društvo informacijski center Legebitra.
- Knochel, K. A., Croghan, C. F., Moone, R., & Quam, J. (2012). Training, geography and provision of aging services to lesbian, gay, bisexual, and transgender older adults. *Journal of Gerontological Social Work*, 55, 426-443. Pridobljeno 5.7.2020 s <https://doi.org/10.1080/01634372.2012.665158>
- Moone, P. R., Cagle, J. G., Croghan C. F., & Smith, J. (2014). Working with LGBTI older adults: an assessment of employee training practices, needs, and preferences of senior service organizations in Minnesota. *Journal of Gerontological Social Work*, 57(2-4), 322-334. Pridobljeno 5. 7. 2020 s <https://doi.org/10.1080/01634372.2013.843630>
- Sullivan, K. M. (2014). Acceptance in the domestic environment: the experience of senior housing for lesbian, gay, bisexual, and transgender seniors. *Journal of Gerontological Social Work*, 57(2-4), 235-250. Pridobljeno 5. 7. 2020 s <https://doi.org/10.1080/01634372.2013.867002>